

לימוד תורה בנסיעה

תלמידי חכמים בכל מקום שהם ראוי להם להיות ביניהם דברי תורה, ואפילו בשעה שהולכים בדרך, ומכל מקום **כשהם הולכים בדרך אל יטריחו עצמן בעמקי הדברים שמא יכשלו בהליכתם.**

- ❖ **חוה דעתך, האם דברי המאירי מוסבים רק על תלמידי חכמים או על כל אדם הלומד?**
- ❖ **חשוב, האם זו עצה טובה, או שמא חז"ל אסרו ללמוד בדרכים באופן מוחלט מחשש לסכנה?**

ג. טעם אחר לאיסור כתב בתרגום יונתן:

תרגום יונתן בראשית שם:

לֹא תִתְנַצֵּחַ עַל עֵיסֶק וְיִבְנִיתִי (אל תריבו על עניין מכירתי) דְּלִמָּא יִרְגְּזוּן בְּכוּן עֲבָרִי אוֹרְחָא (שמא יתרגזון בכם עוברי דרך).

על דרך זו פירש רבנו גרשום ביחס לעוסקים בתורה:

רבינו גרשום מסכת תענית שם:

שמא ירגז עליכם הדרך. שהרואה אתכם שאתם חולקין בדבר הלכה סבור נלחמים אתם ומתרגזים עליכם.

ובטעמו כתב הגר"א וייס:

שיעור לפרשת ויגש תשפ"ב:

יש לעיין לשיטת רבינו גרשום, דמה בכך שירגזו עליהם עוברי דרכים, ומאי איכפת לן ברגזם ושלותם. אך אפשר דחששו משום חילול שם שמים, שאין לך עבירה חמורה ממנה.

ד. טעם נוסף כתב הכלי יקר:

כלי יקר בראשית שם:

דעת רבי אלעזר הוא שיוסף הזהירים שלא יתעסקו בדבר הלכה הצריך עיון וצילותא (צלילות הדעת) כימא דאסתנא (לא חם מדי ולא קר מדי), כי יש לחוש שמא ירגז עליכם הדרך, מחמת טורח הדרך יהיה לכם לב רגז ובלתי מיושב, ועל ידי זה תבואו לידי טעות בעיון בדברים אלהיים.

- ❖ **חשוב אלו נפקא מינות ניתן למצוא בין ההסברים השונים?**

ב. לימוד בנסיעה כשאיננו נוהג בעצמו

דין זה אינו נפסק לא ברמב"ם ולא בשולחן ערוך. אולם, רבים מהאחרונים הביאו דין זה כהלכה פסוקה, ודנו בהשלכותיה המעשיות.

המגן אברהם פסק להלכה:

מגן אברהם אורח חיים סימן קי"ט ק"י:

ועוסק בתורה בדרך, אבל לא יעיין בהלכה דלמא אתי לאטרודי, ואפשר דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים שרי אפילו עיון.

- ❖ **חוה דעתך, מהם צדדי הספק של המגן אברהם?**

שו"ע הרב הכריע למעשה כסברת המגן אברהם:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן קי"ט סעיף ט:

וכשהוא בדרך יעסוק בתורה (שנאמר ובלכתך בדרך) ולא יעסוק בעיון הלכה שלא יתעה בדרך אלא אם כן יושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים.

ג. חשיבות לימוד התורה בדרך

בגמרא שהובאה לעיל, התבאר שישנה הקפדה גדולה על תלמידי חכמים שאינם עוסקים בתורה בהיותם בדרך. עקרון זה עולה ממקורות נוספים, מהם ניתן ללמוד על טעמו של דבר.

הקדמה:

לימוד התורה מקיף את חיינו, "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך". אולם, אינו דומה לימוד התורה בזמנים בהם אנו פנויים לשקוד על דלתותיה מתוך שלוה ויישוב הדעת, ללימוד התורה הבא מתוך עמל ויגיעה במציאת הזמנים הפנויים במהלך פעילותינו בצבא, שלפי גודל העמל כך גודל השכר. בגיליון זה נדון באופן לימוד התורה הראוי בעת נסיעה או הליכה בדרך.

שאלה: האם מותר לנהג לשמוע שיעור הלכתי מעמיק בנסיעה צבאית?

א. מקור הדין וטעמו

לאחר שיוסף הצדיק מתגלה לאחיו, הוא שולח אותם להביא את יעקב למצרים, תוך שהוא מדריך אותם כיצד עליהם להתנהג בדרך:

בראשית פרק מה פסוק כד:

וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם **אל תרגזו בדרך.**

הגמרא דרשה פסוק זה במסכת תענית:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף י' עמוד ב:

אל תרגזו בדרך, אמר רבי אלעזר: אמר להם יוסף לאחיו: **אל תתעסקו בדבר הלכה**, שמא תרגזו עליכם הדרך. איני? והאמר רבי אלעאי בר ברכיה: שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויין לישרף, שנאמר: "ויהי המה הלכים הלך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם", טעמא - דאיכא דיבור, הא ליכא דיבור - ראויין לישרף! - לא קשיא: הא - למיגרס (לחזור ולשנן לימודם, שחייבים), הא - לעיוני (לעיין בתלמודם, שאסורים).

א. ביסוד הלכה זו פירש רש"י:

רש"י שם:

תרגזו עליכם הדרך - תתעו.

וכתב על כך המהרש"א:

מהרש"א חידושי אגדות שם:

רצונו לומר, שעל ידי עיון בתורה כדמסיק, תבואו לתעות ותתעכבו בדרך, ויוסף מיהר הליכתם כמו שכתוב "מהרו ועלו" וגו'.

- ❖ **חשוב, האם לדרכם של רש"י והמהרש"א יש ללמוד מכך הלכה לדורות, או שזוהי הדרכה מקומית של יוסף לאחיו?**

בעל האורחותיך למדני' דייק מכך:

שו"ת אבני דרך חלק יד סימן יז (בשם אורחותיך למדני):

הטעם שיש לחוש לזה הוא מפני שיוסף אמר לאחיו מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף מה ט' ופירש הספורנו שם מהרו שלא יצטער יותר דהיינו כדי להציל יעקב מן הצער שהוא היה חושב שיוסף היה מת כמה שנים משמע שאם מי שיוצא לדרך אינו מקפיד למהר אז מותר לו לעסוק בתורה בעיון ואף אם הוא תועה בדרך ומשום זה הוא מתעכב זמן מה בדרך אין קפידה כיון שאין לו סיבה דחופה להגיע למחוז חפצו כל כך מהר.

ב. באופן אחר כתב המאירי:

בית הבחירה למאירי שם:

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

א. במשנה במסכת אבות נאמר:

משנה מסכת אבות פרק ג משנה ד:

רבי חנינא בן חכאיניא אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו.

הרשב"ץ סיכם את פירושי הראשונים למשנה:

מגן אבות לרשב"ץ מסכת אבות פרק ג משנה ד:

כתב רבינו משה ז"ל (הרמב"ם), הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומחשב לבו בדברי הבאי... כלומר מבטלו מדברי תורה... נראה שדעתו ז"ל לומר כי אינם שלשה דברים, ומפנה לבו לבטלה הוא שב אל הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי. וכתב רבינו יונה ז"ל כי הנעור בלילה, אותן שעות הן רצויות, ואין לו לחשב בהן כי אם בדברים רצויים לפני המקום, והם דברי תורה, שאותן שעות הן חשובות וראויות לדברי תורה, כי אין מלאכה לעשות ואיננו שומע קולות בני אדם, ואם יפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו, שמפסיד זמן, כי תוכל להיות לו מחשבה ברורה ונכונה ומפנה לבו למחשבה בטלה ומסירה אותו מהרהור דברי תורה, עכ"ל.

מהו העיקרון העולה מדברי רבנו יונה ביחס ללימוד תורה בדרך?

ב. טעם נוסף לחשיבות לימוד התורה בדרך כתב הרשב"ץ:

מגן אבות שם:

וכן המהלך בדרך יחידי, אם מחשב בדברי תורה מסיר פחד מלבו, ואין לו חברה ולויה יותר טוב ממנה, כמו שדרשו בפרק כיצד מעברין [נד א], המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה, שנאמר 'כי לוית חן הם לראשך' [משלי א ט].

ג. טעם שלישי כתב רבנו עובדיה מברטנורא:

ר' עובדיה מברטנורא שם:

והמהלך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הליסטים וכמה פגעים רעים, ואם היה מחשב בדברי תורה היתה תורתו משמרתו.

כיוצא בזה נאמר בהמשך אותו הפרק:

משנה מסכת אבות פרק ג משנה ז:

רבי שמעון אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו.

ופירש רש"י:

רש"י שם:

הרי זה מתחייב בנפשו. כלומר מסתכן בנפשו כי כשעוסק בתורה אין רשות לשטן להזיקו וכיון שפוסק על דברים בטלים ניתנה לו רשות.

ד. מה ראוי ללמוד בדרך?

בדברי הגמרא שהובאו לעיל התבאר, שאין ללמוד בדרך בעיון אלא בגרסא. על פי חילוק זה, יישב הט"ז סתירה לכאורה בין מדרש שהובא בתוספות לגמרא הנ"ל.

כך מובא בתוספות:

תוספות מסכת תענית דף י עמוד ב:

אל תרגזו בדרך - ויש מדרש אל תפסיקו מדבר הלכה.

ואין ביניהם דברי תורה ראויים לישור דכתיב ויהי המה הולכים הלך ודבר וגו' טעמא דאיכא דבור וכו' - ויש מדרש שהם היו מדברים דברים בטלים ומשום הכי ראוי לישור.

ויישב הט"ז:

דברי דוד בראשית פרשת ויגש פרק מה פסוק כד:

פירוש, (דווקא) מידי (דברים) דצריך פלפול ועיון עמוק, אבל לימוד פשוט חיוב הוא ומקרא מלא הוא 'ובלכתך בדרך', ואמרו רבותינו זכרונם לברכה 'שנים שהיו מהלכין ואין ביניהן דברי תורה כו', ועל כן אמר כאן 'אל תתעסקו', דלשון עסק שייך בדבר שיש בו טורח. ובזה מתורץ מה דאיתא בבראשית רבה: אל תעמידו עצמכם מדברי תורה דהיינו מפשטי דברי תורה. וזה נלמד מן הדיוק מדהקפיד על חלק הפלפול דוקא שאמר 'אל תרגזו', שמה מינה שבלא רוגז ילמדו על כל פנים.

השל"ה הקדוש האריך בחיוב הלימוד בדרך, ופירט את הדברים שראוי ללמוד בדרך:

של"ה מסכת שבועות פרק נר מצוה אות קד:

חיוב גדול הוא על המהלך בדרך שיעסוק בתורה... על כן לא יזוז מלהרהר בדברי תורה, לקיים מה שנאמר (משלי ו, כב) 'בהתהלךך תנחה אתך', וילמוד בעל פה מה שיוכל, או יעסוק באיזה מזמורים או מאמרים לפרשם, וכיוצא בזה הרבה, רק לא יזוז מחשבתו מהרהור התורה, או תיקון מעשים טובים וכיוצא בזה.

לאור דברי השל"ה הקדוש, נסה להגדיר איזה סוג 'עיון' אין לעסוק בו בדרך?

כידוע, אָבֵל אסור בלימוד תורה (וכן בט' באב), מלבד בדברים שאינם משמחים בכדי שלא יסיח את דעתו מהאבלות. על דין זה כתב החיד"א:

ברכי יוסף יורה דעה סימן שפד ס"ק ג:

ראיתי לאחד מהגדולים בימי אבלו שהיה לומר בהלכות אבלות בעיון נמרץ בינו לבין עצמו, ומה שמחדש בענין שקלא וטריא או דין, כותב ומעלה על ספר. ולי ההדיוט לאו שפיר עבד (לא עשה טוב), דודאי כיון שמעמיק בעיונו ומחדש אין שמחה לבעל תורה גדולה מזו, ולא התירו אלא ללמוד פשטי הדינים והשמעות. וכן כתבו האחרונים בפירוש גבי ט' באב.

ומדבריו הסיק בעל 'אורחותיך למדני', לגבי לימוד תורה בדרך:

שו"ת אבני דרך שם:

ולכן הכי יש לומר לגבי לימוד תורה בדרך, שרק כשהוא לומד באופן כזה יש לו היסח הדעת וממילא יש חשש שמא הוא תועה מן הדרך ולא היה ידוע אנה ילך.

חוה דעתך, האם השוואה זו מוכרחת?

עוד הוסיף בעל 'אורחותיך למדני':

שו"ת אבני דרך שם:

מנהג העולם לשמוע לרדיו במכונית כנודע, כגון לשמוע החדשות וכו', ואין חוששים כלל שזה יגרום היסח הדעת מן הדרך. ולכן הוא הדין בשמיעת שיעור ברדיו שאין שייך בו שקלא וטריא עם המגיד שיעור, וגם אין שייך חיפוש ספרים כדי לחדש חידושים, דממילא שזה דומה למי ששומע את החדשות ברדיו וכמו שיש לו מחשבות וסברות על מה שהוא שומע בחדשות ואין חשש היסח הדעת כמו כן מותר לו לחשוב סברות על מה שהוא שומע בשיעור ברדיו, אבל אין סברות אלו בכלל היסח הדעת שאין הן דומות למי שיעור לעומקא דסוגיא אחר עיון בספרים כדי לחדש חידושים.

ה. הלכה למעשה

א. חשיבות יתירה יש לעיסוק בתורה בדרכים, ויש להשתדל שלא להתבטל בהם מלימוד התורה.

ב. מי שאיננו נוהג במכונית, רשאי לעסוק בתורה בעיון כהרגלו.

ג. הנוהג ברכב ימנע ממשא ומתן של הלכה העלול לגרום לו היסח הדעת, אך במידה וברור לו שאינו יגרום לו להיסח הדעת, אינו צריך להימנע מכך.

ד. במידה והדבר אינו מתאפשר לו, ירהר בדברי תורה ובעבודת המידות.

